

Krigens sprog

Krigens sprog

Sprog & Samfunds Karsten Skawbo-Jensen mødte retoriker Hanne Smith Pedersen på Københavns Universitet, KUA, til en samtale om krigens sprog.

Krig vindes med kugle og gevær, men også med ord og fortælling. Sprog er ikke neutralt, og da slet ikke, når kanoner tordner. Vi forstår verden i billeder og metaforer, og velvalgte metaforer i en strategisk valgt ramme bruges til at aktivere den virkelighedsforståelse, som taleren ønsker vi skal hælde mod. Som dele af krigens sprog kan indgå framing, topik, spin, manipulation, metaforik, eufemisme, synonymi, stereotypi osv. Retoriker Hanne Smith Pedersen lægger særlig vægt på fortællingens betydning. Den fortælling, man skaber, aktiverer nogle bestemte værdier, f.eks. patriotisme, modstandsvilje og vrede mod uret. Fortællingen formår så at sige at slippe uden om fornuftens radar og tale til følelser. Den kræver derfor en anden form for beredskab hos lytteren end den traditionelle og mere gennemskuelige fornuftsbaserede argumentation. Netop fordi fortællinger skaber identifikation og sænker barrikaderne hos modtageren, kan de virke som manipulerende våben.

At sætte rammen

Ruslands præsident Putin forsøger at rammesætte – *frame* – handlinger, i hvis beskrivelse det forbudte ord »krig« glimrer ved sit fravær. Det hele går nemlig ud på at befri Ukraine for nazister, må man forstå. Der er en legitimitet i at være befrier, mens der er fordømmelse forbundet med at være angriber med appetit på mere jord. Så godt som al logik er samfunds- og traditionsbestemt. Putin trækker derfor samtidig en stærk historisk reference og eksemplificering frem, som mange russere kan forstå og føle – en *topik* – nemlig anden verdenskrigs bitre erfaring med nazistisk invasion. Tilføjelsen af NATO's udvidelse mod øst er en komponent i den aktuelle fortælling med det formål at skabe et link mellem fortid og aktuel situation og aktivere bestemte forestillinger om f.eks. forestående fare. Ukraines præsident Zelenskij taler på videolinks til verdens parlamenter, også vores Folketing, om frihed og sender appeller om våbenhjælp og andet. I hans fortællinger optræder menneskeskæbner, som er blevet ofre for krigens grusomhed og blodbad. Han taler konkret og direkte, ikke abstrakt.

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Leder Christian Munk
leder@modersmaalselskabet.dk
- Viceleder Ulla Weinreich
usw@modersmaalselskabet.dk
- Redaktionssekretær Michael Bach Ipsen
red@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Anne-Marie Ravn Melvang
- Mette Garfield

Suppleanter

- Erik Schierning
- Tijana Vujadinović

Adresse

Modersmål-Selskabet

% Ulla Weinreich

Kørsangervej 12, 1.tv.

DK-2400 København NV

Tlf.: 21 860 864

CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingsservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre.

Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad,

Sprog & Samfund, udkommer fire gange årligt.

Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk er tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk

Ulla Weinreich

Michael Bach Ipsen

Anne-Marie Ravn Melvang

Ansvarshavende redaktør

Karsten Skawbo-Jensen

skawbo@modersmaalselskabet.dk

Layout

Christian Munk

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

September 2022 (40. årgang nr. 3)

☛ At tale sandhed

Der er tre grundlæggende principper i retorik: Du må ikke lyve, du må ikke fortie, og du må ikke fordreje sandheden – hvad dette sidste så end vil sige. God retorik handler om at overbevise lytteren om ens synspunkt inden for en ramme, der tilsiger, at det er etisk forsvarligt, siger Hanne Smith Pedersen. Et sådant krav om redelighed udfordres selvsagt i en krigssituation. Men negligeres det for groft, risikerer ens fortælling at blive gennemskuet, og man mister troværdighed, etos, og så går folk pludselig imod en i stedet for med en. Er parternes fortællinger – eller måske den ene parts – så decideret løgn? Det er op til hver enkelt at bedømme. Men grundlæggende gælder det, at der udvælges en nøje udvalgt del af sandheden, som så pustes op i forhold til alle de andre aspekter og hensyn. Der er de bevidst valgte »tomme« pladser som f.eks. udeladte fakta og mellemregninger. Tomme pladser er måske ikke decideret usandhed, men de vidner om en amputeret sagsfremstilling og indbyder lytteren til en bestemt associationsrække for at fylde de tomme pladser ud. Taleren har nok lagt op til en usandhed, men kan ikke bagefter hundrede procent hænge op på den.

Samfundet og fortællingen

I et frit samfund vil der være en konkurrence mellem de mange forskellige fortællinger, som bliver fortalt. De vil kunne blive efterprøvet, og de vil kunne blive modsagt. En krigssituation tillader kun vanskeligt og sjældent en sådan luksus. Sandheden monopoliseres. Der indføres censur og/eller opstår selvrensensur. Det er dem og os, og der er kun én fortælling, som må fortælles og høres. Propagandaapparat, social kontrol og/eller deciderede forbud og straffe sikrer dette. I Putins Rusland er det strafbart at sige »krig« eller »invasion« i stedet for den officielle betegnelse »militær specialoperation«. Statsmagten kræver med andre ord omskrivninger og nogle gange rene eufemis-

mer eller tavshed, for det kan give op til 15 år i fængsel at sprede »falske« oplysninger. Også Ukraine har sit »Center for Bekæmpelse af Desinformation«, hvor man udstiller/oplister journalister, forskere og politikere, som kommer med »russiske historier«. Et modtræk til sprogets ensretning findes i sproget selv, i dets dobbelttydighed. PH's revyvisse *Man binder os på mund og hånd* fra 1940 handler om mand og kvinde og ægteskab, men mellem linjerne handler den også om det unævnelige, nemlig besættelse og ufrihed. Vores hjerner er sådan indrettet, at vi søger mening og forbinder komponenter. At projicere ny betydning ind i sangtekster er Grand Prix et af de seneste eksempler på. Ukraine vandt naturligvis, og det var med sangen *Stefanie*. Den er skrevet flere år før Ruslands invasion og handler om en søns søgen og længsel efter sin mor. Ud over sympatien for de optrædende fra Ukraine lagde publikums hjerner og hjerter den betydning ind i sangen, at sønnens længsel var vendt mod moderlandet, som var i fare, ikke bare mod moderen.

Stil

Hitlers virkemidler kunne være en næsten hvisken til start, nøje indøvet gestik til at understøtte ordene undervejs, så volumen og crescendo, klimaks – meget fysiske taler. Churchills taler var sprogligt raffinerede med stor patos, oxymoroner, kiasmer osv., altså en antikt inspireret opbygning af både form og indhold. I sammenligning forekommer de aktuelle taler fra Putin og fra Zelenskij generelt mere enkle, jævne, ja, tidssvarende. Dog er Zelenskij's taler nøje tilpasset hver enkelt modtager og hvert enkelt land, og han skruer op for de antikke virkemidler, hvis der er tradition for dette i modtagerlandet. Man kan måske godt tale om, at der er sket en demokratisering stilmæssigt, siger Hanne Smith Pedersen, men fortællingen med alle dens elementer og greb og styring og evne til at vække vores følelser er stadig trumfen og det stærke våben.

Hanne Smith Pedersen er ekstern lektor ved Institut for Kommunikation, afdelingen for retorik, ved Københavns Universitet. Hun underviser i de mundtlige grene af retorikken såsom stemmetræning, stemmebrug, fortælling, oplæsning; hvordan vi bedst bruger vores mundtlige sprog, når vi skal på talerstolen og f.eks. fremlægge et projekt eller en vision. Hun har også selvstændig virksomhed, Fonegs Kommunikation, hvor hun rådgiver individuelle kunder.

»Det skriftlige har haft en stor og meget fin æra. Sådan er det ikke mere. De senere år er det mundtlige sprog kommet meget mere i fokus. Lydbøger, podcasts osv. vinder frem. Man oplever den personlige relation i kommunikationen. Der er en ny forventning om, at man som f.eks. medarbejder mundtligt skal fremlægge en sag, argumentere og levere en overbevisende fortælling. I netavisernes artikler findes tit et link, så man kan få oplæst artiklen. De nye teknologiske muligheder er ideelle for det moderne menneske, der har svært ved at sidde stille, men gerne vil spare tid og gøre flere ting – lytte og skrælle gulerødder på samme tid.«

☛ Zelenskij's taler: Jeg taler til dig, ja, *dig!*

Magasinet Journalisten har i Kyiv besøgt en af Zelenskij's vigtigste taleskrivere Andrej Sibiga, viceleder for præsidentens kontor. Over for Journalistens udsendte Stefan Weichert løfter han lidt af sløret for tilblivelsen af talerne, som altid bliver til i tæt samarbejde med præsidenten.

Talerne er som regel altid aktuelle. Et eksempel er talen til Folketinget den 29. marts 2022. Kort før talens afholdelse blev kystbyen Mykolajiv ramt af russiske missiler med 37 dræbte til følge. Målet med talen var oprindelig at sikre dansk støtte til genopbygningen af Ukraine efter krigen. Talen blev ændret i sidste øjeblik og blev i stedet en specifik bøn om hjælp til genopbygning af Mykolajiv. Sibiga siger til Stefan Weichert fra Journalisten, at det er altafgørende at gøre en tale konkret, og at det handler om at formidle lidelsen i det ukrainske samfund på bedst mulig måde til udlandet, altså at skabe billeder, som virker hos målgruppen. Målet blev da også nået, for Folketinget besluttede efter talen at ville deltage i genopbygningen af Mykolajiv, når det bliver muligt.

Talerne er gennemresearchede og skræddersyede til det enkelte modtagerland ud fra dets historie, politik, samfund, værdier og tabuer. I den proces konsulteres f.eks. ambassade og borgere fra de pågældende lande, fortæller Sibiga til Journalisten. Et eksempel på dette ses i Zelenskij's anden tale til danskerne den 4. maj 2022. Her inddrog præsidenten besættelsestiden, danskernes befrielsesdag og udtrykket »aldrig igen« og drog en parallel til situationen i Ukraine.

Talerne er præcise, effektive og danser ikke om den varme grød. Zelenskij er f.eks. ikke bleg for at nævne virksomheder, også danske, som stadig opererer i Rusland.

Fyndighed og præcision er i det hele taget kendetegnende for kommunikationen. Da Zelenskij ved invasionens begyndelse af en af verdens ledere fik tilbud om at blive regeringsleder i sikkerhed og eksil,

svarede præsidenten: »Jeg spiste morgenmad i Kyiv, og jeg vil spise aftensmad i Kyiv.«

Sibiga peger på det følelsesladede i talerne, det sande, den personlige henvendelse. Han vurderer, at det er Zelenskij's troværdige fremførelse af talerne, som giver dem så meget kraft. Genkendelsen og den direkte tiltale og appel – til os, til vores ledere – er et vigtigt kendetegn. Spørgsmålet synes at være: Hvilken person er du? Hvilket land er I? Kan I huske, da I selv befandt jer i samme fare? Forestil dig, at det var dig og dine kære nu.

Til Storbritannien – med tydelige konnotationer til Churchill – siger Zelenskij den 8. marts 2022:

»Vi vil ikke give op og ikke tabe! Vi skal hele vejen. Vi skal kæmpe i havene, vi skal kæmpe i luften, vi skal forsvare vores land, hvad det end måtte koste. Vi skal kæmpe i skovene, på markerne, på strandene, i byerne og landsbyerne, i gaderne, vi skal kæmpe i bakkerne ... Og vi skal ikke overgive os!«

Til Canada – og premierminister Justin Trudeau – siger Zelenskij den 15. marts 2022:

»Forestil dig, at I hører eksplosioner klokken fire om morgenen. Justin, forestil dig, at du hører det. Og dine børn hører det. Missilangreb i Ottawa Lufthavn. På dusinvis af andre steder i hele dit smukke land. Kan du forestille dig det? Dine børn spørger dig. »Hvad sker der, far?« ... Forklar dem, at en storstilet krig er begyndt. En krig, der sigter mod ødelæggelsen af din stat, mod erobringen af dit folk.«

Til USA siger Zelenskij den 16. marts 2022:

»Husk Pearl Harbor. Den frygtelige morgen den 7. december 1941. Da din himmel var sort af de fly, der angreb dig. Bare husk det. Husk den 11. september. En frygtelig dag i 2001, hvor ondskaben forsøgte at forvandle dine byer til slagmarker. Da uskyldige mennesker blev angrebet fra luften. Ingen havde for-

ventet det. I kunne ikke stoppe det. Vores stat oplever dette hver dag.«

Til Tyskland siger Zelenskij den 17. marts 2022:

»Den tidligere skuespiller og præsident for USA Ronald Reagan sagde engang i Berlin: Riv denne mur ned! Og jeg vil gerne fortælle dig det nu. Kansler Scholz! Riv denne mur ned ... I er bag muren igen. Ikke Berlinmuren. Men midt i Europa. Mellem frihed og slaveri. Og denne mur bliver stærkere for hver bombe, der falder på vores land, på Ukraine. Med enhver beslutning, der ikke er truffet for fredens skyld.«

Til FN siger Zelenskij den 5. april 2022:

»Jeg henvender mig til jer på vegne af de mennesker, der hver dag ærer mindet om de afdøde. Hver dag, om morgenen. Mindet om de dræbte civile. Som blev skudt i baghovedet eller i øjet efter at være blevet tortureret. Som blev skudt på gaden. Som blev kastet i brønden, så de dør i deres lidelse. Som blev dræbt i lejligheder, huse, sprængt i luften af granater. Som blev knust af kampvogne i civile biler midt på vejen. For sjov. Hvis lemmer blev skåret af, hvis hals blev skåret over. Som blev voldtaget og dræbt foran deres egne børn.« ■

Link til artiklen: <https://journalisten.dk/andrej-sibiga-skriver-taler-som-faar-verden-til-at-hylde-zelenskij-vi-har-moedt-ham-i-kyiv/>

Ordbog for ukrainere og deres danske hjælpere

En del ukrainske flygtninge har søgt ophold i Danmark. I den anledning har frivillige ildsjæle skrevet og udgivet en gratis ukrainsk-dansk-ukrainsk ordbog, som skal lette kommunikationen mellem ukrainerne og deres danske hjælpere. Læs mere på Lingoblog: www.lingoblog.dk/?s=Ukraine

Sproglig skattejæger

Ulla Weinreich, *cand.mag.*

Erik Skyum-Nielsen er årets modtager af Modersmål-Prisen.

Erik Skyum-Nielsen,
foto venligst udlånt af
fotoredaktør Sigrid Nygaard,
Dagbladet Information

For den mest alsidige indsats for det danske sprog, som Modersmål-Selskabet hidtil har hyldet, modtager Erik Skyum-Nielsen Modersmål-Prisen. Ja, man er helt bange for at glemme at nævne en væsentlig og aktuel side ved Skyums gerning som lærd og lærer. Han er nemlig allestedsnærværende på litteraturens vegne, når han bevæger sig fra de mindste filologiske detaljer til de verdenslitterære sammenhænge. I sin egenskab af udøvende sprogkunstner, der bruger herlige gamle udtryk (*godhedsfuld, vederfarelse*) og selv laver nye (*poesiens ringvej, tørve-thriller*), er han en mesterlig formidler af den danske litteratur – og den nordatlantiske – fra dens begyndelse til det helt moderne. En uhyre produktiv gerning for og med modersmålet som materiale og redskab gennem de sidste foreløbig 48 år – ved en underviser, forsker, forfatter, kritiker og oversætter,

der i rigt mål opfylder Modersmål-Selskabets idealer: *Anvendelsen af et klart, varieret og udtryksfuldt sprog over for brede kredse*, og det vil vi gerne takke for på modersmålets vegne.

Foruden oversættelser fra færøsk har Skyum oversat over 100 skønlitterære værker fra islandsk prosa og lyrik, en kraftpræstation, som er blevet honoreret med fine udmærkelser og anerkendelser, og som vel at mærke sker på baggrund af egen og andres forskning i de islandske sagaer og i oversættelsesteori og -studier. Enhver indlevende og kunstnerisk oversættelse af et fremmed univers forudsætter en dyb viden om kildesproget og dets kulturelle forankring, den strækker på baggrund heraf det danske sprog til nye udtryksmuligheder og udvider dermed den dansk-sprogede litteratur.

Som 22-årig mag.art. i nordisk litteratur begyndte Erik Skyum-Nielsen sit flittige virke for dansk sprog og litteratur med fire år som dansk lektor ved Islands Universitet i Reykjavik 1974-78. Hjemme i København fulgte 1978-89 ansættelser ved Institut for Nordisk Filologi ved Københavns Universitet, forskningsstillinger ved Det Kgl. Bibliotek 1990-2002 og fra 2003 som lektor ved Københavns Universitet, hvor Skyum-Nielsen har forsket og undervist alsidigt og dybtgående i litteraturens tjeneste lige siden. Siden 1976 har Skyum-Nielsen oversat islandsk og færøsk litteratur og siden 1978 været litteraturanmelder ved Information, og han har skrevet en række fag- og lærebøger.

Videnskabsmand, håndværker og kunstner

Skyums forskning og undervisning beskæftiger sig med hele den danske litteratur fra begyndelsen til i dag, hvilket bl.a. har fundet nedslag i tekster om den danske naturlyrik (*En særlig del af naturen*, 2021) og om den danske sangskat. Andre centrale arbejdsområder er moderne nordisk litteratur, genreteori, især novelle- og lyrikteori, klassikere og kanonproblemer. I de mange sammenhænge begrundet Skyum-Nielsen, hvad der er lodigt ved litteraturen, hvorfor kvalitet er værd at sætte sig ind i, og hvad den gode litteratur kan gøre ved os som mennesker. Det gælder også litteratur fra andre sprog, og der indrages kilder på mindst ti forskellige sprog. F.eks. er *Islands litterære mirakel* (2019) Skyums fornemme og veloplagte formidling af den islandske litteraturs historie, krydret med anekdoter.

Fra 1978 har Erik Skyum-Nielsen været en meget kyndig og belæst anmelder af litteratur, litteraturteori og litterære oversættelser ved Information. Der bliver både rost til skyerne og givet rå for usødet, men altid velbegrundet. Synspunktet er, at kritikeren skal »sige noget om, på hvilken måde en digtsamling, en novellesamling eller en roman nu griber ind i de samtaler, vi gerne vil være med til at føre om etik, politik,

religion, eksistens, og hvad du ellers vil kalde det.« (*Ordet fanger*, 2002). Men litteraturen kræver også noget ifølge Skyum: »Man er nødt til at gide selv« (*Hvad skal vi med poesien?* i Modersmål-Selskabets årbog 1998).

Litterære virkemidler, humor i formidlingen og store perspektiver gør også Skyum til en fængende foredragsholder på højskoler og biblioteker. Eksempler fra den islandske litteraturhistorie er: »Enten små punklignende bøvser eller vittige semaforistiske pip« og »Et vid som hos Ovid og en verbal fantasi næsten lige så spøjs som hos Joyce«.

En sjælden gang giver det et gib i læseren, når der smutter et mindre pænt udtryk med, men moderne er det i hvert fald. Eksempler på ordspil i bog- og artikeltitler er *Fra ånden i munden* (2000), *Ordet fanger* (2002) og *Alle mine hængsler* (om Pia Juul, 2022). Der er i det hele taget så mange formidlende guldkorn, man har lyst til at citere, så læs, læs, læs Skyum-Nielsen!

Det nordiske sprogfællesskab ligger Skyum på sinde, f.eks. i artiklen *Den nordiske dimension i litteraturundervisningen* (2022), og han gør en indsats for nabosprogsundervisningen og for læsningen af de nordiske litteraturer i Danmark. Dette vil vi gerne belønne helt i tråd med, at Modersmål-Selskabet går aktivt ind for det nordiske sprogfællesskab. Det var da også Erik Skyum-Nielsen, der talte om »Det islandske sprog og dets metafysiske karakter« ved Modersmål-Selskabets bogpræsentation 2018 (*Sprog & Samfund*, 2019/1).

For alle disse aktiviteter for et klart, varieret og udtryksfuldt sprog anvendt over for brede kredse og for forskning i og formidling om den danske litteratur er det en stor glæde og ære for Modersmål-Selskabet at tildele Erik Skyum-Nielsen Modersmål-Prisen 2022. ■

Prisoverrækkelsen finder sted
torsdag den 27. oktober kl. 17 hos
Dagbladet Information, kantinen,
Store Kongensgade 40c,
1264 København K.

Færdigt arbejde!

Carl Jørgen Nielsen, cand.mag. i dansk og engelsk, fhv. gymnasielektor

Det sjette og sidste bind af *Dansk Sproghistorie* udkom midt i juni i år. Et omfattende og mangfoldigt projekt er ført til ende. Tæt ved 3.000 sider tospaltet om det danske sprog.

Siden det første bind af *Dansk Sproghistorie* udkom midt i november 2016, er de enkelte bind blevet anmeldt i *Sprog & Samfund* så hurtigt efter udgivelsen som muligt. Det følgende omhandler derfor ikke hele værket, men alene bind 6: *Forfatternes dansk*.

Bogen falder i to afdelinger. Den første og korteste, knap 100 sider, handler om *Sprog og stil*. Den anden, knap 300 sider, består af 20 artikler om *Forfattersprog*.

Hovedstykket i den første afdeling er artiklen *Stilideal og stilforskydning*. Den følger de sprog- og stilskeft, der ender i nutidens dansk. For Holberg

og hans samtidige i 1700-tallet drejede det sig om at få etableret en norm, som folk forventedes at følge, sådan i store træk. For Johan Ludvig Heiberg og romantikerne var opgaven i midten af 1800-tallet at få poleret denne norm til et elegant dansk skriftsprog. Men så ændrede situationen sig. I slutningen af 1800-tallet satte Herman Bang med den nye journalistik og den litterære naturalisme den polerede prosa under pres. Idealet blev ofte hektisk på skrift at gengive verden, som den nu var blevet. I midten af 1900-tallet kommer der i det skriftlige udtryk en mere uformel og personlig stil til, som eksempelvis Tove Ditlevsen repræsenterede i både sine romaner og sin brevkasse. På det seneste er så kommet nye skriftlige udtryk, typisk ret private udtryksformer som netdansk blogsprog bl.a. repræsenteret ved Olga Ravn.

I bogens anden afdeling behandles følgende 20 forfattere i kronologisk orden: Anders Sørensen Vedel, Leonora Christina, Thomas Kingo, Ludvig Holberg, Johannes Ewald, Ove Malling, Adam

Ebba Hjorth, Henrik Galberg Jacobsen, Bent Jørgensen, Birgitte Jacobsen, Merete Korvenius Jørgensen og Laurids Kristian Fahl (red.): *Dansk Sproghistorie* (6). Det Danske Sprog- og Litteraturselskab & Aarhus Universitetsforlag, 2022.

ISBN 978-87-7184-167-1. 416 sider. 400 kr.

Hele serien:

ISBN 978-87-7219-885-9. 2725 sider. 2000 kr.

Oehlenschläger, Steen Steensen Blicher, N.F.S. Grundtvig, H.C. Andersen, Søren Kierkegaard, J.P. Jacobsen, Herman Bang, Johannes V. Jensen, Robert Storm Petersen, Karen Blixen, Peter Seeberg, Per Højholt, Benny Andersen og Klaus Rifbjerg. Altså: dansk litteratur fra den absolut øverste hylde. Dog kan Ove Malling virke lidt overraskende i denne sammenhæng. Han var ikke nogen stor forfatter. Men han udgav i 1777 en samling patriotiske småfortællinger, som fik monopolstatus som dansksproglig undervisningsbog i folkeskolen til langt ind i 1800-tallet og således repræsenterede den sprognorm, som eleverne skulle tilegne sig. Ligeledes kan Robert Storm Petersen synes lidt i fluevægt sammenlignet med de andre. Men han er med som repræsentant for en særlig folkelig københavnsk sprogpraksis. Argumentet for at have Malling og Storm P. med i det fine litterære selskab er, at *Forfattersprog* fokuserer på det sproglige udtryk. Det kan så måske omvendt forklare, at f.eks. Henrik Pontoppidan og Martin A. Hansen ikke er med, da de kan opfattes som sprogligt mindre prægnante end de forfattere, der er med. Det er i øvrigt også sådan, at den nyere litteratur kan synes at være forholdsvis spinkelt repræsenteret. Af de 20 forfatterskaber ligger 12 før det moderne gennembrud omkring 1870. Det folkelige gennembrud i begyndelsen af 1900-tallet er lige akkurat berørt i artiklen om Johannes V. Jensen. Men han er sprogligt lidt af en aristokrat og ikke en karakteristisk repræsentant for den folkelige stil, som kommer til udtryk hos f.eks. Jeppe Aakjær og Martin Andersen Nexø. Der kunne vel også have været en artikel om Tom Kristensen og den særlige sproglige ekspressionisme i 1920'erne, som han er eksponent for. Og sådan kan man blive ved. Men der må jo også være en grænse. Og grænsen kan så være 20 artikler.

Man bliver i hvert fald godt oplyst i *Forfattersprog*. Nogle artikler er mere terminologitunge end andre, dog er der forklarende parenteser ved de mere eksotiske fagudtryk. Og nogle artikler ligger nærmere

den litterære tekstanalyse end andre. Men alle steder bliver man grundigt oplyst om det for forfatteren karakteristiske ordvalg, syntaksen og andre sproglige særtræk. I nogle af artiklerne kan man desuden følge forfatterens arbejde med sit sproglige udtryk. Digtere er vel ofte ud over at være specielt kompetente og kreative i sproget også særlig selvkritiske sprogbrugere. Man kan således følge, hvordan Herman Bang rettede ganske meget både i sit manuskript og videre i korrektoren til romanen *Stuk*. Og man kan se, hvordan Karen Blixen blev ved med at perfektionere sprog og stil i sine bøger, når de kom i nye udgaver; det er dog førsteudgaven, der benyttes ved optryk i dag. Omvendt er der i manuskriptet til Klaus Rifbjergs digt *Solsort* kun enkelte mindre rettelser. Altså stort set: *take one*. Man kan også i nogle artikler se, hvordan forfattere sprogligt påvirker hinanden. Og der er meget mere at finde i artiklerne i *Forfattersprog*.

I de fleste af bogens artikler henvises der til hjemmesiden dansksproghistorie.dk, hvor man kan finde supplerende materiale: tekster, billeder, film- og lyd-klip. Man kan således høre Poul Reumert deklamere Oehlenschlägers *Guldbornene* og i et noget mere ydmygt stilleje høre Ebbe Rode fremføre Storm P.'s monolog *13 Øre*. Der er virkelig meget at komme efter i det, man kunne kalde bogens bonusmateriale.

Bogen er i det samme robust-lækre udstyr som de tidligere bind. Den ser godt ud i reolen, og den vil kunne holde til utallige opslag og gennemlæsninger. Det er jo ikke uvæsentligt for en bog af denne karakter. Den vil kunne tages frem igen og igen til finjustering af læserens sproglige og stilistiske opmærksomhed i forbindelse med læsning af værker af de forfattere, der er behandlet i bogens artikler.

Tilsammen udgør artiklerne i *Forfattersprog* et vigtigt sprogligt fokuseret sidestykke til de eksisterende litteraturhistoriske behandlinger af dansk digtning. Det er svært at forestille sig en bedre afrunding af *Dansk Sproghistorie* end bindet om *Forfattersnes dansk*. ■

Klippeøen får det sidste krus

Michael Bach Ipsen

Efter godt to år er Modersmål-Selskabets kaffestel komplet. Vi begyndte med sønderjysk, fynsk, thybomål, vestjysk, vendelbomål og slutter nu af med bornholmsk.

1 krus: 100 kr.

Helt stel: 500 kr. (83,33 kr. pr. stk. ved 6 eller flere).

På krusets ene side er den velkendte ordskey med 40 bornholmske ord udvalgt af Alex Speed Kjeldsen, som er sprogforsker på *Bornholmsk Ordbog* (bornholmskordbog.ku.dk). I listen til højre ses en oversættelse af alle ordene, og i de kommende numre af bladet følger oversættelser af de andre krus.

På den anden side pryder silhuetten *Trojllkjælingen frå Skåne här kåstad ejn sten ætte Österlårs Rujnnkjarka* 'Troldkællingen fra Skåne har kastet en sten efter Østerlars Rundkirke' af Ane Cecilie Mogensen, som er inspireret af den anden kendte bornholmske papirklipper J.J. Sabber. Mogensen klipper og skri-

ver fortællinger om trold og de underjordiske – små væsner, som lever under jorden i den bornholmske undergrund, og som ifølge gamle sagn beskytter øen og indbyggerne mod trusler udefra. Mogensens papirklip er i år også afbildet på tre nye danske frimærker.

Det bornholmske krus lanceres på vores hjemmeside og til Sprogense i Bogen den 16. september og vil desuden kunne købes på Bornholm fra den 22. september i Dagli'Brugsen i Pedersker og hos papirklipper Ane Cecilie Mogensen (se anemogensen.dk samt hendes profiler på Facebook og Instagram med brugernavnet @sjinjara). ■

Bornholmsk	Rigsdansk
barkenaroa	<i>gulerod</i>
Borriijnholm	<i>Bornholm</i>
bælli	<i>barn</i>
dæmmesa	<i>dermed så, basta!</i>
flabbatass	<i>flabet person, men også en skelske</i>
förder	<i>tilflytter fra anden del af Danmark</i>
gaddelier	<i>passende</i>
gaddis	<i>havlit</i>
gonn	<i>gu</i>
hijndâjn	<i>forleden</i>
horra	<i>dreng</i>
hozzer	<i>strømper</i>
hundans	<i>mildt kraftudtryk</i>
ijâns	<i>for lidt siden</i>
iven	<i>øjne</i>
jylkatt	<i>pindsvin</i>
kar	<i>mand</i>
kjivâ'd	<i>ked af det</i>
kjætta	<i>bunkat</i>
kjøssebær	<i>kirsebær</i>
lappasko	<i>sutsko</i>
marripyta	<i>mariehøne</i>
muggeso	<i>trillebør brugt i stald</i>
ni	<i>I</i>
pibel	<i>pige</i>

Bornholmsk	Rigsdansk
pugga	<i>frø</i>
râzapâz	<i>spilopmager, vildbasse</i>
rågafnatt	<i>skovflåt</i>
sâbrian	<i>mildt kraftudtryk à la Sørensen</i>
sjiinnara	<i>sommerfugl, sværmer</i>
skrikk	<i>skammel, buk</i>
slabbedøgg	<i>hagesmæk</i>
sniva	<i>sove</i>
stæwla	<i>støvler</i>
ætte	<i>efter</i>
ævent	<i>netop</i>
ønte	<i>ikke</i>
åbo	<i>edderfugl</i>
åsjøtt	<i>klaret, færdiggjort</i>
Vann går'ed?	<i>Hvordan går det?</i>
De rabbar å	<i>Det går nogenlunde.</i>
De e ijnnen såg å sjida, når rawen e fujll.	<i>Det er ingen sag at skide, når røven er fuld.</i>
Hâr du fâd'ed åsjøtt?	<i>Er du blevet færdig med det?</i>
Kajn du'nte snakka râ?	<i>Kan du ikke tale rent?</i>

Årets antologi handler om oversættelse

Christian Munk & Michael Bach Ipsen

I år består antologien af en samling af artikler fra vores tidligere antologier *Fra det ene sprog til det andet* (2008) og *Dansk i verden* (2009) sammen med nyskrevne artikler om vanskelighederne ved at oversætte litteratur.

Babelstårnet er en passende illustration til en udgivelse om den i bund og grund umulige opgave at oversætte fra et sprog til et andet. Men alligevel lykkes det oversættere med godt kendskab til begge sprogs grammatiske og kulturelle særheder at viderebringe en forfatters ord til nye læsere, som ellers ikke havde kunnet forstå dem.

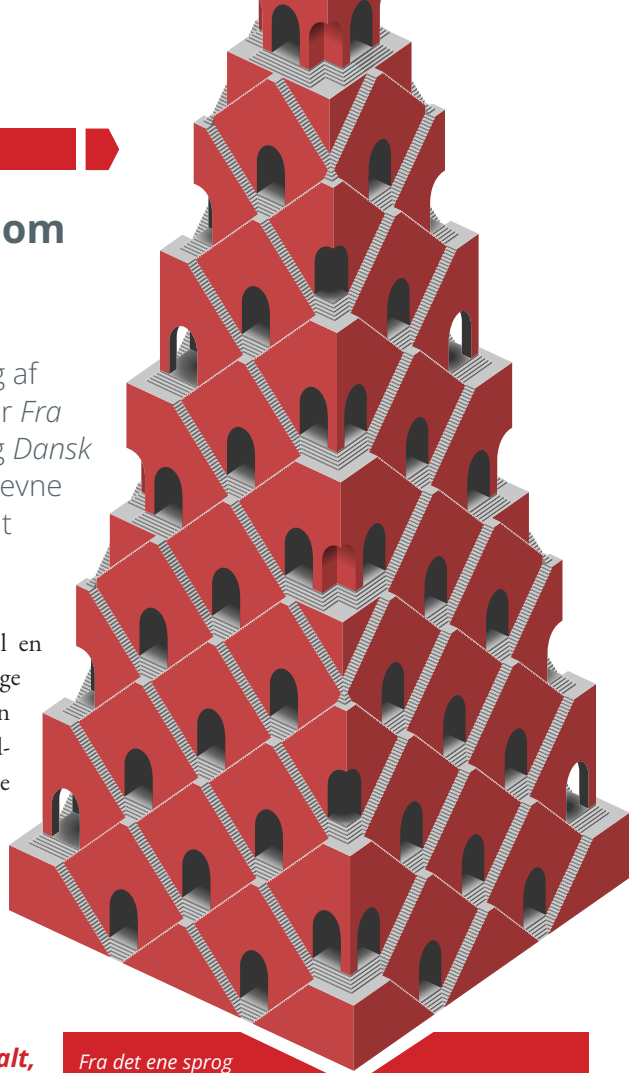
Antologien sendes som sædvanlig til alle Modersmål-Selskabets medlemmer. Her følger et par citater fra antologien.

En irriteret orientalist har engang udtalt, at enhver rod har fire betydninger: sin grundbetydning og dens modsætning, noget med kameler og noget af seksuel karakter.

Ellen Wulff

Tolkning er en meget kompleks kommunikationssituation. Læg dertil, at den desværre alt for ofte betragtes og behandles, som om det blot var et almindeligt retsmøde afholdt på dansk, plus en række ord, rettens aktører ikke kender og forstår. Det er andet og mere end det, og jo mere vi bilder os det modsatte ind, jo mere er retssikkerheden truet.

Philip Thinggaard

Fra det ene sprog til det andet – Dansk i verden.

Modersmål-Selskabet, 2022. ISBN 978-87-93708-22-8. 400 sider.

Bogpræsentation: torsdag d. 24. november, kl. 19, Kommunikation & Sprog, kantinen, Hauser Plads 20, 3. sal, 1127 København K.

Dørene lukker kl. 19, eller når salen er fuld. Deltagelse er gratis for medlemmer af Modersmål-Selskabet eller Translatørforeningen, eller hvis man køber bogen for 159 kr. i døren. Ellers koster det 50 kr., som betales i døren.

Kloge folk [...] hævder, at i henhold til fysikkens love kan en humlebi ikke flyve. Andre og mindst lige så kloge hævder, at poesi ikke kan oversættes.

Søren Schønberg Sørensen ■

Folketingsreferent i 25 år

Karsten Skawbo-Jensen, redaktør

Karsten Skawbo-Jensen, ny redaktør på *Sprog & Samfund*, fortæller om sit arbejde på Christiansborg.

Siden den grundlovgivende rigsforsamling i 1848 har der fundet en redigering sted af det talte ord fra Folketingets og det daværende Landstings talerstol. Det er en gammel tradition, som vi i Danmark deler med mange parlamenter i verden. Jeg har ikke selv været med siden 1848, men kan dog fejre 25-års-jubilæum som folketingsreferent medio oktober i år. Tidligere udkom referatet af forhandlingerne i Folketingssalen i bog- og hæfteform. I dag lægges vægten på den elektroniske formidling på folketingets hjemmeside ft.dk og Folketingstidendes egen hjemmeside folketingstidende.dk. De nedskrevne og redigerede ord kan suppleres med »tv fra Folketinget« og »video on demand« på ft.dk, altså billede og lyd fra Folketingssalen.

Der er stor variation i antal møder og mødelæng-

der, men mere end 100 møder pr. folketingssamling bliver det til. Et års referat svarer til ca. 9.500 normalsider. Det er målet, at referatet af et møde skal udkomme senest hverdag efter.

Borgere, interesseorganisationer, presse og besserwissere, kommuner og regioner, lobbyister, historikere og politiske med- og modspillere har via referaterne mulighed for at følge med i forhandlingerne om loves tilblivelse. Her bliver der gjort rede for partiers bevæggrunde og stillingtagen, og her fyger argumenterne for og imod. Samtidig kan også jurister, dommere og embedsværk blive klogere på lovgivers intention ved at læse referaterne, hvis der opstår tvivl om, hvordan en lov skal fortolkes. I Folketingstidende bilder vi os ind, at vi løfter en vigtig funktion i folkestyret og demokratiet, hvad angår

☛ transparens og dokumentation ud fra et neutralitetsprincip.

Arbejdsmetode

Vi er 22 referenter og korrekturlæsere af lovforslag, beslutningsforslag, betænkninger, publikationer m.m. Måden, vi arbejder på, har ændret sig over tid i takt med den teknologiske udvikling. Indtil midten af 1960'erne varetog stenografer og sekretærer opgaven. Med spolebånd og båndoptagere kunne stenografien imidlertid skippes, og i dag gemmes ordene på lydfil. I 2007 tog vi et spring fremad og udviklede og implementerede vores helt eget tale til tekst-system, *Edixi*, som flere andre parlamenter ude i verden har vist interesse for.

Rent praktisk foregår det på den måde, at en såkaldt salreferent sidder i Folketingssalen og på sin pc opdeler den lange lydfil, som optages, i bidder, der er til at arbejde med. Hver ny taler får egen sekvens og eget tidstempel. Formandsbemærkninger ligeså. Der skelnes mellem, om det er en ordfører-

tale eller en kort bemærkning. Forskellige sager på dagsordenen får deres særlige »aktivitet« sat på i sekvensen, eksempelvis »afstemning«. Et vigtigt forhold er at dokumentere – og også tjekke – afstemningerne. Dem er der mange af, og en politikerfinger kan komme til at trykke på den forkerte knap i kampens hede under lange og mange møder. Så må referenten rette henvendelse bagefter for at høre, om det var en svips eller et bevidst sololøb i forhold til de øvrige i vedkommendes parti. Afstemningsresultater kan naturligvis aldrig ændres. De står, præcis som de foregik. Men det kan markeres, om en stemme var tilsigtet eller en fejl.

På fjerde sal i Proviantbygningen med udsigt ned til den smukke bibliotekshave ved Det Kongelige Bibliotek sidder referentkollegaerne og vælger sekvenser, som salreferenten løbende sender op. De tager en sekvens og får lyden ind i ørene via et headset. I mikrofonen indtaler de næsten samtidig stort set de ord, som de hører, plus »komma«, »punktum«, »tankestreg« etc., nærmest som en simul-

tantolk. Men det er dog sjældent *helt* de samme ord. Der redigeres nemlig undervejs. Det, referenterne hører, er ikke altid hundrede procent identisk med det, som de siger til mikrofonen, og som systemet derefter omsætter til tegn og ord. Der sker en redigering i farten, men en referent kan i modsætning til en simultantolk heldigvis holde pause, spole tilbage og høre igen.

Som årene går, bliver *Edixi* bedre til at genkende ord og sætninger. Systemets algoritmer udvikles. Vi er nu oppe på en genkendelsesprocent på 97-98, men i de sidste 2-3 pct. kan gemme sig mange pinligheder. *Buslov* kan risikere at blive til »Guds lov«. Det kræver fuld koncentration altid at kontrollere den indtalte tekst grundigt.

Hvorfor sproglig bearbejdning?

De fleste kan se fornuften i et referat af forhandlingerne, men nogle vil måske umiddelbart stejle over, at der sker en redigering/bearbejdning af ordene. Hvorfor nu det? Og kan det gøres forsvarligt uden

at ændre betydning eller endda være historieforfalskning? Til skeptikerne vil jeg svare, at det talte sprog og det skrevne sprog er to vidt forskellige genrer. Det talte sprog kan i situationen være kraftfuldt og godt og komme ud over rampen. Men skrives det ned helt uden bearbejdning, virker det nogle gange ubehjælpssomt, forkert, ufrivilligt komisk, svært at læse.

Jeg bliver spurgt: »Men er de virkelig så dårlige talere, siden der skal en redigering til?« »Slet ikke,« svarer jeg. En taler kan være virkelig god til at få budskabet ud over rampen og inspirere og rive tilhørere med. Men den samme person, som virkelig evner at formulere sig mundtligt, kan ende med klodsede ord og måske en snert af kaos på papir. I situationen, over for tilhørerne, lykkes det ham fint, men der behøves en hjælpende hånd, når ordene skal ned på papir. Der er blot tale om to forskellige genrer, den mundtlige og den skriftlige. Talesprog tillader tankespring og slag i bolledejen, mens skriftsprog tilstræber en helt anden indre logik. Man går forskellige veje, men vil det samme, nemlig udtrykke

en holdning, en følelse. Referenten arbejder i et helt specielt grænseland mellem det talte og det skrevne sprog, som stort set ikke praktiseres andre steder end i parlamenter.

Ordene fødes

Det talte sprog karakteriseres ofte ved et uafslædt korrigeringsarbejde. Den talende stopper op midt i en sætning, finder en anden formulering, afslutter ikke den første sætning, men begynder forfra. Argumenterne kommer ikke altid i logisk rækkefølge, men efterhånden som taleren kommer i tanker om dem. Taleren retter sig selv, finder måske et ord, den pågældende synes passer bedre, og tilføjer noget til det, som grammatisk set allerede er afsluttet. Et »ikke« kan ryge ud eller ind og fuldstændig ændre den tilsigtede mening. Milliard kan i talestrømmen ved en fejl blive til million, eller omvendt. Den, der lytter og er midt i konteksten, lader sig normalt ikke distrahere af dette, fordi vedkommende overværer ordenes fødsel, måske selv er godt inde i materien, ser talerens ansigtsudtryk, hører trykket på de forskellige ord, ubevidst registrerer pauser, talehastighed og stemmeklang. Han sorterer automatisk det irrelevante fra og hæfter sig kun ved det væsentlige, fylder selv hullerne ud. Normalt forstås budskabet uden problemer.

De overordnede principper for redigering

Redigeringen er en service til dem, som ikke kunne sidde med i Folketingssalen. Den tilstræber, at de opfatter budskabet lige så godt, som tilhørerne i sin tid gjorde. Referenten må derfor fjerne eller ændre visse talesprogstræk, som virkede fint, da der blev talt, men som kan flytte læserens opmærksomhed fra indholdet. Vores ambition er at gøre kommunikationen klar med så få og neutrale ændringer som overhovedet muligt og med fuld loyalitet over for det, taleren har ønsket at udtrykke. Bedste redigeringsstandard er den, der kun har få, små og grå konnotationsfattige tilføjelser i værktøjskassen. Det er lidt, der skal til, eller lidt, der skal fjernes eller ændres i rækkefølgen, for at det hele pludseligt falder i hak og bliver syn-

taktisk sammenhængende. Men dette lidt kan godt kræve mange sproglige overvejelser at finde frem til. Hovedhjørnestenen er respekten for talerens intention. Dette betyder faktisk nogle gange, at ordene ikke skal være klare, men måske mere klare som blæk. Der kræves i høj grad fingerspitzegefühl af referenten. I en lidt prekær debat om en forhøjelse af folketingsmedlemmernes vederlag blev der i stor stil talt sort. Dette var meningen, og det skulle referatet selvfølgelig afspejle.

De to grundpiller i referenternes arbejde er for det første rettelse af faktuelle og meningsforstyrende fejl og fortællelser, for det andet tillempling af talesproget til et talesprogsnært, syntaktisk sammenhængende skriftsprog med en liberal indstilling til, hvad der må anses for korrekt, afhængigt af den til enhver tid herskende sproglige opfattelse. Jeg inspireres ofte af selveste H.C. Andersen, som i sit formfuldendte poetiske sprog pludselig kunne indsatte et hverdagsudtryk eller en hverdagssætning, så det hele levede, og man fornemmede person og situation og sindstilstand. Som referent forsøger jeg at beholde elementer af talesprog, så længe de ikke forstyrrer læsning og syntaks.

Teknologien påvirker stilniveauet. Referaterne skal kunne stå deres prøve, når de sættes op mod den lyd og de billeder, som nu er tilgængelige. De skal derfor være tættere på hinanden end tidligere. Dette betyder ikke, at det dermed er blevet lettere at være referent, snarere tværtimod. Det er lettere at male med den brede pensel og få alle til at lyde som Dronning Margrethe end at skulle kæmpe en hård kamp for med sproglige virkemidler at holde sig med et mulhårs tæthed på det faktisk sagte og så alligevel formå at få det hele til at hænge sammen og være forståeligt på skrift.

Personlig egenart

Folkestyrets repræsentanter er heldigvis en broget skare fra mange samfundslag og lokaliteter. Man må godt være jyde i referatet og have lov til at sige »ved bageren« og ikke »hos bageren«. Man må også godt

være »glad ved« et lovforslag. Den personlige egenart er vigtig. De nordatlantiske mandater, især grønlanderne, er som konsekvens af en stigende national bevidsthed begyndt at bruge flere grønlandske ord, hvilket de synes at få lov til. Det kan dog give udfordringer. Vi googler og spørger eventuelt taleren og siger pænt »qujanaq« ('tak' på grønlandsk).

Formalia

Vi er en slags politibetjente, hvad angår de regler for formalia, som Folketingets Præsidium har udstukket. Det hedder ikke »Mette Frederiksen« eller »fru Mette Frederiksen«. Det hedder »statsministeren«. Og der skal *hr.* eller *fru* – og snart måske et *hen* – foran navnet, når politikerne omtaler hinanden i tredje person. Et »du« eller »I« kan medføre en mild reprimande fra formandsstolen. Man må ikke påkalde sig højere magter fra Folketingets talerstol, og citater tjekker referenten rigtigheden af, før han omkranser

dem med citationstegn. Sprogets faste udtryk vil vi gerne holde i hævd, selv om de tit kommer ud lidt skæve og alternative eller kreative. Vi vurderer det i hvert enkelt tilfælde. De må godt tage tingene med et *gram* salt, ikke partout et *gran* salt. Som offentlig institution er vi korrekt konservative, men ikke stokkonservative. Sproget ind- og udvikler sig. Da Glistrup i sin tid lancerede ordet *papirnussere*, var det nyt og måske ikke helt forståeligt for alle. Men det havde kreativ styrke og forblev i sproget og var i et par årtier et markant ord i samfundsdebatten.

Referenterne er en broget skare

Referenterne har forskellige baggrunde, tit en akademisk uddannelse i bagagen og ofte inden for humaniora. Jeg selv er cand.phil. i litteraturvidenskab. Den vigtigste kvalifikation er dog ikke eksamenspapirer, men flair og interesse for sprog og formidling. Nye medarbejdere ansættes via prøver og samtaler. Efter

Rå udskrift:

Tak til ordførerens tale. Når ordføreren påstår, at det ... Jeg bliver forundret når man siger, at man derude i kommunerne sagtens kan klare opgaven. Der er hverken hænder nok til det. Du kan sige nej når du bringer den slags frem må det bero på en misforståelse. Vi håber på et konstruktivt samarbejde når vi i udvalgsarbejdet sætter os sammen og får styr på mellemregningerne. Vi kommer til at spørge ind til nogle ting. Det der er godt for Danmark i øjeblikket er imidlertid at vi kigger på ... nu nævnte jeg en masse ting før men dem kan jeg godt nævne senere igen f.eks. efterværn. Og der kunne måske komme en ekstra pose penge fra fru Astrid Krag. Men det er svært at diskutere. Tit er det det rene goddag mand øksemand.

Redigeret tale – med skelen til kontekst/talerens umiddelbart tidligere udsagn i debatten:

Tak til ordføreren for talen. Ordføreren påstår det. Jeg bliver forundret, når man siger, at de derude i kommunerne sagtens kan klare opgaven. Der er ikke hænder nok til det. Nej, når taleren bringer den slags frem, må det bero på en misforståelse. Vi håber på et konstruktivt samarbejde, når vi i udvalgsarbejdet sætter os sammen og får styr på mellemregningerne. Vi kommer til at spørge ind til nogle ting. Nu nævnte jeg før en masse ting, der i øjeblikket kunne være godt for Danmark, men senere kan jeg godt nævne nogle af dem igen, f.eks. efterværn. Og der kunne måske komme en ekstra pose penge fra social- og ældreministeren. Men det er svært at diskutere. Tit er det det rene goddag mand økseskaft.

ansættelsen kommer de i mesterlære/sidemandsoplæring, der er forestået af en erfaren referent. Af hensyn til ensartetheden skal de nye lære vores mange regler. Referatet skal fremstå på samme stilniveau og udarbejdes på grundlag af de samme principper, uanset hvor mange forskellige referenter der har været inde over processen. I det danske sprog er der f.eks. mange tilladte dobbeltformer – *centret*, *centeret*, *bilsner*, *bilsener*, *teatret*, *teateret* osv. Vi har i Folketingstiden valgt netop én form, som er obligatorisk at bruge, så produktet er ens uanset referent. Der er ikke frit slag for ideosynkrasier, synsninger og overdreven personlig kreativitet. Løbende sparring og fællesredigering holder os på samme niveau, så referatet fremstår homogent. Man skal som læser ikke kunne se, at stil-lejet ændrer sig fra referent X til referent Y.

»Vi tager det positivt ned«

Vi tøffer nok et par år eller tre efter de helt smarte

sprogbrugere, der er med på det nyeste. Vi vil gerne have tid til at tænke os lidt om og forhøre os hos Dansk Sprognævn. Efter lidt betænkningstid rykker vi os som regel. Vi har f.eks. accepteret, at man kan *tage et lovforslag positivt ned*, og at man kan *spørge ind til noget*. Vi kan jo ikke begynde at tolke på, om der ligger noget mere aktivt og insisterende i at *spørge ind til* i stedet for bare at *spørge*. Og nøjes vi med »at spørge« i stedet for »at spørge ind til«, kan vi risikere at fjerne noget betydning.

Der er tit små ordvekslinger mellem formand og talere, som afløser hinanden på talerstolen. Spørgsmålet har været, om de skulle med i referatet. Her i coronatiden er der mange gange blevet sagt: »Hvis ordføreren lige vil spritte af, så der er klar til den næste taler.« Jeg er en svoren tilhænger af, at det selvfølgelig skal med, så historikere om hundrede år kan se dokumenteret, hvordan covid-19-pandemien dengang påvirkede også arbejdet i landets parlament.

Er der ellers rent sprogligt sket noget i mine 25 år på Borgen? Ja, det er der. Samme engagement, men mindre cancellisprog, sjældnere højstemt – og cirka 30 pct. flere ord på samme tid!

En kåbe af sproglig elastik

Den sproglige kreativitet er stor i Folketingssalen, og det sker, at talen holder det ærede medlem, ikke omvendt. Fra talerstolen kan udgå sproglig blomster, forvrølede sætningskonstruktioner og morsomme, ja, sublime udsagn. Man kan af sin politiske modstander med nogen ret måske blive beskyldt for at svinge sig højt op i en retorisk trækrone eller stå dér og iklæde sine indrømmelser en kåbe af sproglig elastik.

I begyndelsen af 1990'erne udgav Folketingstiden-
de og Folketinget to gange ved juletid et populært mandelgavehæfte med 25 siders fortællelser og herlige sprogerperler hørt i Folketingssalen. De havde titlerne *En kåbe af sproglig elastik 1* og *En kåbe af sproglig elastik 2*. Alle indtægter ved salget – en pæn million kroner – gik ubeskåret til Dansk Røde Kors' Katastrofefond.

Her er seksten smagsprøver fra hæfterne:

- »Regeringen bruger pisker i dette forslag, fordi man har brugt guleroden så længe, og kommunerne har spist guleroden hver eneste gang, uden der er kommet noget som helst andet ud af det end det, der kommer ud af den anden ende.«
- »Man har tit brugt det udtryk om mig, at jeg tænker, før jeg taler. Det er jo en påstand, der er helt hen i vejret.«
- »Det er svært for et 6-årigt folketingsmedlem at gå ud og finde arbejde.«
- »Overtrædelse af færdselsloven er som udgangspunkt politiets opgave.«
- »Mit parti er inderlig modstander af nye skatter og af, at EU overhovedet kan begynde at starte sådan nogle skatteskruer, som de kan

sætte ned i de stakkels borgere.«

- »Jeg bøjer min hat i respekt for de lærde folk.«
- »Det her er virkelig noget, der skærer i øret på en liberal.«
- »Det tredje element i lovforslaget drejer sig om varmeregenskaber i ejendomme, hvor der ikke er opvarmning.«
- »Et af problemerne er spørgsmålet om længden af folk, der er på sygedagpenge.«
- »Der er dem, der f.eks. går på jagt med deres hunde og får skader på halen, for det sker jo i en række tilfælde.«
- »Efter Anden Verdenskrig etablerede vi et FN-system, hvor hensigten var, at konflikter mellem lande skulle etableres via internationale aftaler.«
- »Den kender vi godt. Det er en gammel melodi på nye flasker. Det er der ikke noget nyt i.«
- »Jeg vil gerne spørge ordføreren, om han kender til, at man kan tegne en forsikringsordning, så man, hvis man eksempelvis dør, får udbetalt et beløb.«
- »Statens Musikråd udtaler, at den rytmiske musik i dag er en integreret del af den danske natur.«
- »Vi har et medicinforbrug, som vi ved kapsler sig ud, når det kommer igennem kloaksystemet i en sukkerholdighed.«
- »Der er en tabel med en gruppe delt ind efter alder, og dér står, at 39 pct. af den mandlige del af befolkningen aldrig kommer på bibliotekerne, og at 30 pct. af den kvindelige del af befolkningen aldrig kommer der. Og når jeg lægger mænd og kvinder sammen – det skal man være lidt forsigtig med, men på det her område tør jeg godt – så giver det 69 pct. Eller tager jeg fejl?« ■

Nordiske mestre i engelsk

Michael Bach Ipsen, BA i lingvistik

Det er en udbredt myte, at vi i Skandinavien og Nederlandene er de bedste i verden til engelsk. Det er vi langt fra. Det er til gengæld næsten en halv milliard mennesker med engelsk som modersmål.

Det komiske resultat af denne myte tager irske Paddy Kelly under kærlig behandling i *We Can English*. I mange år har han boet i Stockholm og undret sig over, at svenske virksomheder markedsfører sig mod svenske kunder på et sprog, de tror er engelsk. Og ikke mindst, at de i denne vildfarelse ikke bruger en øre på at få budskabet tjekket af en, som rent faktisk kan sproget, når de har kastet enorme summer efter dyre reklamesøjler.

Kelly har samarbejdet med IKEA og i den forbindelse konfronteret dem med sloganet »To create a better everyday life for *the many people*«. Mener de bare »everybody«? Han får bestemt at vide, at det kommer fra selveste IKEAs grundlægger, og at det i øvrigt er udmærket engelsk. Det, som Kelly er overbevist om er en enlig svale, er imidlertid blot et symptom.

Blandt selvmålene er bl.a. sko »worn by anyone«. Man kan spørge sig selv, hvorfor folk skulle få lyst til at købe sko, som hvem som helst har haft på, og det gør Kelly også.

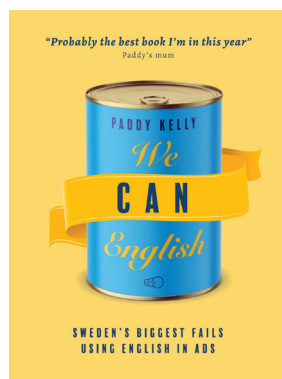
Verdensmestre i svengelsk

Restaurationer uden engelskkyndigt personale er leverandører til flere forbistringer. På svensk er *kaffe på maten* 'en kop kaffe efter måltidet'. Det er ikke tilfældet for det ord-for-ord-oversatte »coffee on the food«. Enhver, som ikke forstår svensk, forestiller sig i stedet maden blive overhældt med kaffe.

De længere sætninger er ikke mere forståelige. »Det ser nærmest ud, som om de har sendt hvert enkelt ord ud til forskellige oversættere og skyndsomt sat dem sammen igen i forkert rækkefølge,« konkluderer han. Det er ikke mindst tilfældet, når man som undertegnede har en telefon indstillet til dansk og

bruger f.eks. Skånetrafikens app til at søge trafikinformation. Så får man det hele på »engelsk«, hvor meget man end havde foretrukket originalsproget. Ud over at skulle beherske både svensk og engelsk skal der en del *reverse engineering* til at genskabe budskabet. En ren maskinoversættelse havde været bedre end det, der faktisk er fuldstændig svensk syntaks med engelske ord, hvor oversætteren kun har slået de ord op, vedkommende *troede*, at han eller hun ikke kendte – og gjort det forkert. Således blev en lang forklaring om driftsforstyrrelser på grund af fejl på et togsæt til, at toget skulle køres til »the repair shop«, og man ser for sig et lille værksted med en autogarage få besøg af dette monstrøse stykke isenkram.

Bliver det hele ikke bedre med de kommende generationer, som er udsat for massiv engelskpåvirkning, fristes man til at spørge. I hvert fald ikke så længe, at basalt ordforråd og kendskab til ordklasser mangler. Mine kilder vil vide, at der i den seneste eksamen på ungdomsuddannelserne var flere forekomster af »spoon« brugt som verbet *at ske*. Det er ikke sådan at bide skeer med. ■

Paddy Kelly: *We Can English. Sweden's Biggest Fails Using English in Ads / Reklammissar på världens bästa svengelska*. Umeå: LYS förlag, 2022. ISBN 978-91-89141-32-2 (engelsk), 978-91-89141-33-9 (svensk). 138 sider. 120 SEK.

Økolitteratur – natur, klima, køn

Karsten Skawbo-Jensen

Forlaget Lindhardt og Ringhof genudgav tidligere på året to af Helle Pryds Helles romaner fra begyndelsen af 1990'erne, *Vandpest* og *Men Jorden står til evig tid*, i ét samlet bind. Forlaget begrundede genudgivelsen med, at værkerne var »forud for deres tid«, hvad angår deres betragtninger om klima og køn.

Den grønne tråd

Forud for deres tid? Det kan man umiddelbart studse over. For naturen har da været markant nærværende i digtningen mange århundreder tilbage, vel nærmest altid.

Det hele begyndte som bekendt i en have, Edens have, og siden har naturen aldrig forladt litteraturen. I salmebogen kan man læse, at gik alle konger frem på rad i deres magt og vælde, de mægted ej det mindste blad at sætte på en nælde. I salme efter salme peges der på naturen som beviset på Guds forunderlige skaberværk og godhed og almagt (teocentrisk naturdigtning). I Højskolesangbogen og i nationaldigtningen går blæsten frisk over Limfjordens vande, og skoven falmer trindt om land. De grønne lunde elsker vi, dér er godt at have hjemme. Hos H.C. Andersen triumfer naturen i form af den uanselige, gråbrune nattergal af kød og fjer kejserens kunstige aggregat-fugl, der er fremstillet af det pureste guld og med strålende diamanter. Blicher bruger naturen som afsæt til at skrive om menneskets bevidstheds- og følelsesliv (antropocentrisk naturdigtning).

I romantikken stod vandreren på maleriet med ryggen til beskueren på vej til at forlade civilisationen og gå ind i naturen, hvor han måske kunne møde nogle

ædle vilde. Det sublime, en besjælet natur, var kanal for epifanier, erkendelse og heling. Senere havde Pontoppidans ingeniør Lykke-Per helt andre vidtløftige planer om teknik, maskiner, industri. Nu skulle naturens kræfter inddæmme, afvandes, bruges, omdannes til energi og tjene mennesker og samfund og fremskridt.

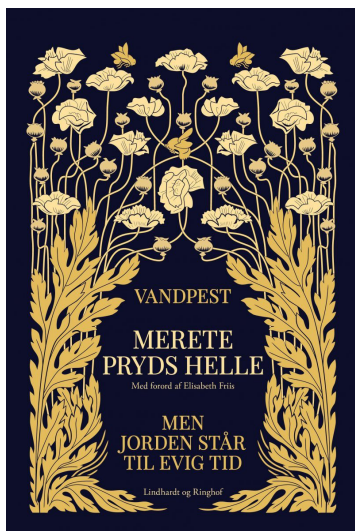
I politiske kampskrifter har naturen også haft en rolle at spille. Kapitalismekritik er ofte blevet understreget med eksempler på katastrofal rydning af regnskov. Samtidig har digtere fra den tidligere Østblok, f.eks. østtyske Uwe Tellkamp i murstensromanen *Tårnet* beskrevet også naturen som udpint og ødelagt under socialismen.

Naturen er altså på ingen måde ny i litteraturen, men måske er der i lyset af klima- og biodiversi-

tetskrise opstået en helt ny måde at skrive om natur og klima på. Noget nyt er sket.

Ingen væsensforskel, kun gradsforskel

Hos Pryds Helle er alting forbundet. Enhver komponent mærker og bevæger altid en anden komponent. Naturen er ikke noget, vi kan gå ind i. For vi er natur. Intet er statisk, alting bevæger sig i forhold til hinanden, ud og ind af hinanden. Vi består af millioner af bakterier, og vi ved meget lidt. Den hierarkiske orden med mennesket på toppen af pyramiden med ret og måske endda pligt til at underlægge, opdyrke og i vær-

ste fald træde under fode er væk. Der er ikke nogen væsensforskel mellem et menneske og en blomst eller en amøbe, kun en gradsforskel. I verden er alting forbundet. Den ilt, vi indånder, er blevet destilleret for os af de store træer ved Amazonfloden.

Karen Blixen stod i haven ved Rungstedlund og nejede for nymånen, i respekt for storheden og himmellegemekraften. Der var bevidsthed om sammenhæng og om at være forbunden. Hendes »lærling«, Thorkild Bjørnvig, kan på en måde ses som et bindeled fra baronessens grandiose natursyn og frem til vore dages såkaldte økodigtning. Hos Bjørnvig ser vi mennesket som respektfuld vogter af naturen, så den ikke ødelægges af vores rovdrift og egoisme. Det hele er et fantastisk kosmos af individ, skabelse og natur, som må respekteres. Træet og dets krone giver erkendelse og heling, som på en måde nulstiller os, når vores kompas snurrer forvirret rundt. Og så leverer Bjørnvig i digtet med den kontante titel *Til fiskerne som blokerer Grinddal (Delfinen, 1975)* aktivistisk grøn digtning, en helt konkret protest over, at giftbåden Grinddal, der var barrikaderet af vrede fiskere, lå ud for Esbjerg Havn og ville hælde gift fra Grindstedværket ud over fiskerbankerne.

**Da hører jeg en Stæreflok,
et heftigt Sus af mange Vinde –
paa én Gang staar det gule Træ
opfyldt af Jubel! Disse Fugle,
de hører ikke Træet til,
men Kalk og Muld og Luft og Farve
og det vi intet véd om: Fryd –
dog fylder de dets Krone med
ekstatisk Skrig, hør Træet synger,
Tunger af Ild, Struber af Ild,
Jordskælv af Lyd, en Salighed
saa Luften flammer – Afsked, Afsked;
men Smærte er umulig her,
med dette vilde skrig i Øret
véd jeg, at Glæden overlever,
tag blot min Glæde med – langt fra
at I behøver den, men Glæden
skal samles med al Fryd, som findes,
dér hvor Misundelserne blegner,
Skinsyge, Forskel, Nag forsvinder,
fordi enhver er med, – delagtig
i den udelelige Fryd.
Det Sted er til; derfra er Livet.**

Thorkild Bjørnvig, fra *Ahorntæret* i digtsamlingen *Figur og Ild* (1959)

Den Antropocæne epoke

Ordet *antropocæn* har græske rødder: *anthropo-* (græsk: *άνθρωπος*) betyder 'menneskelig' og *-cæn* betyder 'ny'. På dansk gengives det som 'Menneskets tidsalder'.

Geologer har inddelt Jordens historie med en geologisk tidsinddeling. Hver tidsenhed har et navn, der henviser til det geologiske lag, der er påvist i og på jorden. Den nuværende epoke kaldes Holocæn.

Udtrykket *antropocæn* blev introduceret af atmosfærekemikeren og nobelpristageren Paul J. Crutzen i 2000. Forslaget om at introducere epoken Antropocæn begrundes bl.a. med den vurdering, at mennesket er blevet en geologisk kraft på lige fod med vulkaner, meteornedslag og forskydning af tektoniske plader.

Tre kategorier

Litteraturformidleren Martin Rohr Gregersen spørger til, hvad det betyder for litteraturen og litteraturstudiet, hvis vi betragter dem i lyset af klimakrisen og den antropocæne epoke: Hvilke litterære genrer, strategier og greb er f.eks. særlig fremtrædende, og hvilken rolle politisk, socialt og kulturelt kan litteraturen spille i forståelsen af disse højaktuelle miljø- og klimamæssige problemstillinger?

Han når frem til at inddеле den økolitterære tradition i tre kategorier.

Den første, *økocentrisk naturlyrik*, sætter naturen i centrum og beskriver menneskets samhørighed og forbundethed med omgivelserne. Den handler ikke direkte om den globale klimakrise eller plastiforurening og kan af den grund forekomme anakronistisk og tilbageskuende. Men dette er ikke nødvendigvis tilfældet, for denne type digtning kan give os nye briller at se verden igennem, så vi får øje på ellers underkendte sider af tilværelsen og på den måde kan opstille nye virkelighedsbilleder og etiske idealer, der kan være brugbare, hvis vi skal ændre vores nuværende destruktive levevis.

Den anden, *miljø- og klimakriselitteratur*, forholder sig direkte og kritisk til de økologiske og klimamæssige udfordringer og kan virke alarmerende, samtidig med at den kan udforske den ambivalente, usikre og svært begribelige situation, vi befinder os i.

Den tredje, *økologisk kropslitteratur*, afdækker de ofte uforudsigelige og uønskede bevægelser, udvekslinger og sammenkoblinger, der finder sted på tværs af den menneskelige krop og den ikke-menneskelige materialitet. Denne litteratur har derfor en særlig mulighed for at gøre det begribeligt for os, at mennesket er gennemtrængt af stoffer og kræfter, som vi ikke fuldt ud kan kontrollere eller forklare; at vi, om vi vil det eller ej, altid er indblandet i og sammenvævet med det, vi lettere fejlagtigt kalder »omgivelserne«. ■

Politisk litteratur og dermed også økolitteratur og litteratur, der beskæftiger sig med klimakrisen, har kun en berettigelse, hvis den også – og måske først og fremmest – arbejder med formen og sproget. Det skal netop være litteratur og ikke et læserbrev eller en kronik. For di litteraturen ikke er bundet til et krav om at skulle forholde sig til umiddelbart tilgængelige, gældende og overleverede versioner af virkeligheden eller sproglige konventioner (som en klimarapport eller et læserbrev omvendt jo er), har den en særlig mulighed for at opdyrke, forstærke og udvide vores forståelseshorisont og sproglige sensibilitet. Den kan, når den er bedst, give os et nyt blik på den verden, vi også selv er en del af, med andre ord, og det kan den så gøre på mange forskellige måder.

Martin Rohr Gregersen, litteraturkritiker på Kristeligt Dagblad, litteraturformidler ved KulturRummet i Thy og medforfatter til en række bøger, eksempelvis *Den materielle drejning. Om natur, teknologi og krop i (nyere) danske litteratur*.

Vind et krus med dialekten, som tales i ...

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Hele den løste krydsogtværs skal være os i hænde senest den 15. november 2022 på ic@modersmaalselskabet.dk eller Ingrid Carlsen, Skovvænget 20, 2.th., 6100 Haderslev.

RETNING

UDBRUD

BØRG-MESTER

CAMPUS

SØ

				1				
		MED ET ...						
		I HÅNDEN KAN MAN ... DIALEKT						
FOSFOR	SV. BY TIL VRED		✓ BINDE-ORD TAL	KEJSER LITER				
						PRÆFIKS SPIDS		
MOD REGN PARTI			EN DIALEKT	DRIK SOL				
RYK	6		BONUS Ø					RØBE
3/2022	STALD LADE HÅNT OM					BLODTYPE HOVED- STAD		
FRI KVINDE SIDE				2				
	4	FLADT LAND	5	ENTEN				
FILTER MEGA		DRON- NINGEN ANONYM		DIÆT GRÆSK TRÆNING				
SLANGE			VOKAL		OKSE			
ALENE			3					
AN- BEFALET	↓	1000 MODSAT NY	NUL KLAGE					
AFSØG SKJULE				7				

LØSNING 2/2022

J E P P E
O R R L
T H Y B O M A L E
A F M A T S E V
B E V I A
U G R I S K E
E R A S K V A T
E L M A M I
T I S V I D
K A L K M I N E
Ø L O E T O N
Æ B L E R
B R I N T
S E A T E
R Y A E R

Afsender: Modersmaal-Selskabet % Ulla Weinreich, Karsangervej 12, 1.tv., 2400 København NV

Vinder af nr. 2022/2: Knud Elming, Birkerød